

УДК 336.6; 354; 378.3

Захарін Сергій Володимирович

*доктор економічних наук, старший науковий співробітник, професор
Київський національний університет культури і мистецтв*

Захарин Сергей Владимирович

*доктор экономических наук, старший научный сотрудник, профессор
Киевский национальный университет культуры и искусств*

Zakharin Sergii

*Doctor of Economics, Senior Researcher, Professor
Kyiv National University of Culture and Arts*

Коваленко Дмитро Іванович

*кандидат економічних наук, доцент
Київський національний університет технологій та дизайну*

Коваленко Дмитрий Иванович

*кандидат экономических наук, доцент
Киевский национальный университет технологий и дизайна*

Kovalenko Dmitro

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Kyiv National University of Technologies and Design*

**СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ФІНАНСУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ
ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ
СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ОРИЕНТИРЫ ФИНАНСИРОВАНИЯ
ИНВЕСТИЦИОННОЙ И ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В
СФЕРЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
STRATEGIC ORIENTATIONS FOR FINANCING INVESTMENT AND
INNOVATION ACTIVITIES IN HIGHER EDUCATION**

Анотація. У статті викладено результати дослідження тенденцій та процесів фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності у сфері вищої освіти. Відзначено, що розвинуті країни застосовують різноманітні інструменти фінансування вищих навчальних закладів (освітні ваучери, освітні кредити, освітні гранти тощо), що дозволяє цим закладам акумулювати належні ресурси для подальшого фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності, натомість в той же час в Україні ці інструменти не використовуються. Зазначено, що розвиток системи вищої освіти України відбувається у несприятливих макроекономічних умовах, майже не фінансуються інвестиційні витрати на нове будівництво, впровадження нових освітніх технологій, закупівлю навчального обладнання, проведення перспективних наукових досліджень, реалізацію інноваційних проектів ("статті розвитку"). Зроблено висновок, що механізм бюджетного фінансування вищих навчальних закладів державної та комунальної форм власності є вкрай нераціональним, а розподіл фінансування серед вищих навчальних закладів є непрозорим і нерідко ґрунтується на позаекономічних чинниках. Недостатність інвестиційного та інноваційного забезпечення розвитку системи вищої освіти призводить до звуження потенціалу вищих навчальних закладів, і як наслідок – до зниження якості освіти. Визначено особливості фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності функціонування вищих навчальних закладів. Обґрунтовані стратегічні орієнтири державної політики забезпечення належного фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності у сфері вищої освіти. Визначено принципи ефективного фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності у системі вищої освіти. Запропоновані заходи, що, спрямовані на удосконалення механізмів та інструментів фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів.

Ключові слова: фінансування, інвестиційна діяльність, інноваційна діяльність, вищі навчальні заклади, вища освіта, стратегічні орієнтири.

Анотація. В статті изложены результаты исследования тенденций и процессов финансирования инвестиционной и инновационной деятельности в сфере высшего образования. Отмечено, что развитые страны применяют различные инструменты финансирования высших учебных заведений (образовательные ваучеры, образовательные кредиты, образовательные гранты и т.д.), что позволяет этим заведениям аккумулировать необходимые ресурсы для дальнейшего финансирования инвестиционной и инновационной деятельности, однако в Украине эти инструменты не используются. Отмечено, что развитие системы высшего образования Украины происходит в неблагоприятных макроэкономических условиях, почти не финансируются инвестиционные затраты на новое строительство, внедрение новых образовательных технологий, закупку учебного оборудования, проведение перспективных научных исследований, реализацию инновационных проектов ("статьи развития"). Сделан вывод, что механизм бюджетного финансирования высших учебных заведений государственной и коммунальной форм собственности крайне нерационален, а распределение финансирования среди высших учебных заведений является непрозрачным и нередко основывается на внеэкономических факторах. Недостаточность инвестиционного и инновационного обеспечения развития системы высшего образования приводит к сужению потенциала высших учебных заведений, и как следствие - к снижению качества образования. Определены особенности финансирования инвестиционной и инновационной деятельности функционирования высших учебных заведений. Обоснованы стратегические ориентиры государственной политики обеспечения надлежащего финансирования инвестиционной и инновационной деятельности в сфере высшего образования. Определены

принципы эффективного финансирования инвестиционной и инновационной деятельности в системе высшего образования. Предложенные меры, направленные на совершенствование механизмов и инструментов финансирования инвестиционной и инновационной деятельности высших учебных заведений.

Ключевые слова: *финансирование, инвестиционная деятельность, инновационная деятельность, высшие учебные заведения, высшее образование, стратегические ориентиры.*

Summary. *The article presents the results of the study of trends and processes of financing investment and innovation activities in higher education. It is noted that developed countries use various financing instruments of higher education institutions (educational vouchers, educational loans, educational grants, etc.), which allows these institutions to accumulate adequate resources for further financing of investment and innovation activity, while at the same time these instruments are not used in Ukraine. . It was noted that the development of the higher education system of Ukraine is under unfavorable macroeconomic conditions, investment costs for new construction, introduction of new educational technologies, purchase of educational equipment, carrying out of promising scientific researches, implementation of innovative projects ("development articles") are hardly financed. It is concluded that the mechanism of budget financing of higher education institutions of state and communal ownership is extremely irrational, and the distribution of financing among higher education institutions is opaque and often based on non-economic factors. Insufficient investment and innovation support for the development of the higher education system leads to a narrowing of the potential of higher education institutions and, as a consequence, to a decrease in the quality of education. The peculiarities of financing of investment and innovative activity of functioning of higher educational institutions are determined. The strategic*

guidelines of the state policy of ensuring adequate financing of investment and innovation activity in the field of higher education are substantiated. The principles of effective financing of investment and innovation activity in the higher education system are defined. Measures are proposed that are aimed at improving the mechanisms and instruments of financing the investment and innovation activities of higher education institutions.

***Key words:** financing, investment activity, innovation activity, higher education institutions, higher education, strategic orientations.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Суб'єкти сфери вищої освіти, у першу чергу вищі навчальні заклади, стикаються з проблемами організації ефективного фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності. Вказане пов'язане з тим, що такі суб'єкти, з одного боку, переслідують переважну некомерційну мету, а тому утруднюється надання економічної оцінки ефективності інвестиційної та інноваційної діяльності, а з іншого боку – заклади вищої освіти, аби забезпечити належну якість діяльності, мають своєчасно здійснювати значні інвестиційні та інноваційні витрати, у тому числі щодо закупівлі навчального обладнання, мультимедійного устаткування, комп'ютерів тощо.

В Україні сфера вищої освіти представлена в основному вищими навчальними закладами державної або комунальної форм власності, а відтак, такі заклади в значній мірі фінансуються в основному за рахунок бюджету (державного або місцевого). Однак, кошти бюджету є доволі обмеженими, а тому за рахунок бюджету фінансуються переважно невідкладні витрати (заробітна плата, комунальні витрати тощо), але фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності є фрагментарним. Окрім того, вагомим джерелом фінансування вищих навчальних закладів є

кошти юридичних та фізичних осіб. Однак, хоча фінансовий ресурс домогосподарств (тобто фізичних осіб) з кожним роком займає усе більшу частку у структурі доходів вищих навчальних закладів, цей ресурс є дуже обмеженим, оскільки кількість платоспроможних потенційних споживачів (абітурієнтів) в останні роки невпинно скорочується.

Розвинуті країни застосовують різноманітні інструменти фінансування вищих навчальних закладів (освітні ваучери, освітні кредити, освітні гранти тощо), що дозволяє цим закладам акумулювати належні ресурси для подальшого фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності. В Україні, на жаль, ці інструменти не використовуються. В той же час у експертному середовищі пропонуються різноманітні шляхи вирішення вказаної проблеми.

Відтак, в сучасних умовах, які характеризуються виснаженням традиційних джерел фінансування діяльності вищих навчальних закладів, у тому числі у зв'язку із падінням рівня доходів населення, мають бути ідентифіковані та оцінені ризики та виклики фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів. Доцільне проведення додаткових досліджень тенденцій та особливостей формування фінансових ресурсів та використання цих ресурсів в якості доходу вищих навчальних закладів.

Таким чином, дослідження актуальних питань вироблення та апробації перспективних механізмів, інструментів та моделей належного фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів є доволі актуальним і значущим.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано рішення даної проблеми та на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячено дану статтю. Актуальні проблеми модернізації фінансово-економічних механізмів у сфері вищої освіти, у тому числі удосконалення

інструментарію фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів, знаходяться в полі зору провідних науковців, серед яких: Ю. Вітренко [2; 4; 8], В. Ворона [2; 4; 8], Л. Горбунова [1], В. Зінченко [1], І. Грищенко [10]; Д. Кірієнко [2; 4; 8], В. Ковтунець [2; 4], С. Курбатов [1], Д. Лебідь [2; 8], С. Мельник [2; 4], О. Мусієнко [2; 4], І. Сікорська [1], І. Степаненко [1], О. Шипко [1] та ін. Однак, в умовах економічної кризи, закономірним наслідком якої є гострий дефіцит бюджетних ресурсів, актуальні питання організації та реалізації фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів мають бути осмислені з новітніх позицій. Зокрема, доцільне обґрунтування стратегічних орієнтирів та принципів фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів в контексті сучасних викликів реформування системи вищої освіти.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Мета статті - викласти результати досліджень з вироблення стратегічних орієнтирів фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності у сфері вищої освіти.

В процесі дослідження використовувалися наступні методи: логічного узагальнення, абстрагування, індукції і дедукції, економічного моделювання, статистичного аналізу, експертних оцінок, аналітичних порівнянь.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. З точки зору економічної науки, вища освіта України – це сфера економічної (господарської) діяльності, яка представлена установами системи вищої освіти, в основному вищими навчальними закладами I–IV рівнів акредитації, що створені і діють на підставі вимог законодавства про освіту відповідно до виданої ліцензії. Вищі навчальні заклади надають освітні та супутні послуги відповідно до статутних завдань за певну плату

(за рахунок коштів бюджету або за рахунок інших джерел). За період Незалежності, до 2010 року, сфера вищої освіти розвивалася випереджаючими темпами (тобто, темпи зростання у сфері вищої освіти перевищували темпи економічного зростання в цілому по національному господарству), що проявилось в першу чергу у зростанні кількості закладів вищої освіти та відповідному збільшенні чисельності студентів [3, с.34]. Вказане обумовлювалося необхідністю підготовки фахівців у новітніх закладах, яких раніше на території України не існувала, а також можливістю створення навчальних закладів приватної форми власності.

Станом на початок 2018/19 навчального року в Україні функціонувало 370 вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації (коледжі, технікуми), в яких навчається 199,9 тис.студентів, та 282 вищих навчальних закладів III- IV рівнів акредитації (академії, університети, інститути), в яких навчається 1322,3 тис.студентів [5]. Кількість вищих навчальних закладів протягом 2015-2019 рр. залишається майже незмінною, натомість кількість студентів щорічно зменшується.

Переважає більшість вищих навчальних закладів, що представлені у системі вищої освіти України, мають державну або комунальну форму власності, тобто функціонують у ринковому просторі і як суб'єкти економічної діяльності (тобто орієнтовані на досягнення позитивних результатів господарювання шляхом вироблення освітніх послуг та їх продажу на конкурентному ринку), і як бюджетні установи (тобто отримують кошти з бюджетів різних рівнів задля виробництва суспільних благ) [2, с.49]. Основним замовником освітніх та багатьох супутніх послуг у системі вищої освіти виступає держава (в особі уповноважених державних органів), яка замовляє (через державне замовлення) і оплачує (через бюджетне фінансування) ці послуги. Кошти державного та місцевих бюджетів є провідним джерелом доходу вищих навчальних закладів

державної та комунальної форм власності, причому ця тенденція є загальносвітовою.

Розвиток системи вищої освіти відбувається у несприятливих макроекономічних умовах, зокрема, дається взнаки падіння платоспроможного попиту, через що окремі заклади змушені припинити діяльність, а окремі – знижують ціни (демпінгують), що неодмінно позначається на падінні якості навчання. Демографічна криза 1990-х рр. призвела до зниження кількості потенційних споживачів освітніх послуг (абітурієнтів). Починаючи з 2008 р. триває тенденція зниження кількості студентів, що навчаються у вищих навчальних закладів, в тому числі у розрізі наявних джерел фінансування [8, с.17]. В той же час в Україні у вищих навчальних закладах навчається майже 90% молоді у віці від 17 до 23 років, у той час як у інших країнах цей показник знаходиться на рівні 30-65%. Відтак, через зовелику кількість студентів вищих навчальних закладів, відносний рівень бюджетних видатків на одного студента в Україні значно нижчий, аніж у провідних країнах світу.

З економічної точки зору, однією із суттєвих вад системи вищої освіти України є орієнтація вищих навчальних закладів на задоволення потреб реальних та потенційних споживачів (абітурієнтів та їхніх батьків), що бажать отримати освітні послуги за так званими «престижними» або «модними» напрямками підготовки (дизайнер, програміст, менеджер, дипломат, економіст, юрист, психолог та ін.), хоча більшість закладів не мають належної матеріально-технічної та кадрової бази для якісної підготовки відповідних фахівців [6, с.170]. В той же час Україна, за розрахунками фахівців Інституту вищої освіти НАПН України, щонайменше у 2,5 раза відстає за часткою випускників науково-природничих спеціальностей [3, с.22]. Промисловість України вже зараз відчуває дефіцит висококваліфікованих фахівців, у тому числі інженерів, технологій, майстрів.

Не дивлячись на наявні фінансові проблеми, у тому числі значний бюджетний дефіцит, в Україні зафіксовано відносно високий показник бюджетного фінансування сфери вищої освіти (відносно ВВП). Так, рівень бюджетного фінансування вищої освіти у 2000-2007 р. дорівнювали 1,3 – 1,8% ВВП, а у подальші роки цей показник збільшився до 2,0 – 2,3% ВВП [5]. Вказане пояснюється намаганням Уряду підтримувати систему вищої освіти, яка виконує у тому числі і соціальну функцію – соціалізація молодих людей, долучення їх до опанування професії. Однак, абсолютні обсяги бюджетного фінансування вищих навчальних закладів є недостатніми. У сфері вищої освіти основний обсяг асигнованих бюджетних коштів спрямовується на заробітну плату та нарахування на неї, оплату комунальних видатків, а також на стипендії. Тобто, в основному фінансуються соціально захищені статті витрат (“статті проїдання”). В той же час майже не фінансуються інвестиційні витрати на нове будівництво, впровадження нових освітніх технологій, закупівлю навчального обладнання, проведення перспективних наукових досліджень, реалізацію інноваційних проектів (“статті розвитку”) [10, с.255]. Серед значних витрат сфери вищої освіти України – суттєва девальвація науково-технічного та інноваційного потенціалу переважної більшості вищих навчальних закладів, що проявляється зокрема у низькій результативності їхньої наукової та інноваційної діяльності.

Динаміка фінансових ресурсів, спрямованих (використаних) на провадження інвестиційної та інноваційної діяльності у системі вищої освіти, є нестабільною (в певні роки спостерігається зростання абсолютного показника загальної суми інвестицій, а в певні роки – зменшення). У середньому у системі вищої освіти освоюється 0,2% - 0,3% капітальних інвестицій (від загального у національній економіці обсягу капітальних інвестицій). Особливістю організації та фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності у сфері вищої освіти є порівняно

вища, ніж в інших видах економічної діяльності, частка освоєних інвестицій та інновацій, що профінансовані за рахунок коштів державного бюджету (тобто державних вкладень). Зокрема, за даними 2007-2019 рр., у сфері вищої освіти за рахунок коштів державного бюджету фінансується від 20 до 35%; інвестицій, у той час як середній по економіці показник – 5,0% [7, с.49].

Згідно нашої позиції, що ґрунтується на результатах попередніх розвідок [7; 8; 9; 10], одним із економічних факторів, що заважає переходу сфери вищої освіти на модель інноваційного розвитку, є недостатність фінансування. Однією з основних причин зазначеного неблагополучного становища в Україні є велика кількість вищих навчальних закладів та їхніх позабазових структурних підрозділів. Фахівці неодноразово вказували на надміре розростання системи вищої освіти України, яка нерідко продукує “непотрібних” суспільству та ринку фахівців. Питома вага випускників, які отримали направлення на роботу, дорівнює лише 27,8%. При цьому, державне замовлення на підготовку фахівців у вищих навчальних закладах різних форм власності проводиться непрозоро, без урахування якості освітніх послуг.

Взагалі, механізм бюджетного фінансування вищих навчальних закладів державної та комунальної форм власності є вкрай нераціональним. Обсяг фінансування визначається не з реальних потреб системи вищої освіти, а з можливостей бюджету, а по суті – обраними орієнтирами бюджетної політики. Розподіл фінансування серед вищих навчальних закладів також є непрозорим і нерідко ґрунтується на позаекономічних чинниках [4, с.108]. Також недосконалим є механізм кошторисного планування, на основі якого визначається плановий обсяг бюджетного фінансування вищих навчальних закладів. Зокрема, дається ознаки висока залежність доходів окремих бюджетних установ від загальних макроекономічних показників (наявних і реальних доходів

населення), що майже неможливо врахувати у кошторисному плануванні; неможливість повного врахування динаміки цін (вартості) на основні блага (включаючи вартість праці), що споживаються (використовуються) бюджетною установою; недосконалість методик планування матеріальних витрат, і як наслідок – необґрунтоване завищення окремих видатків (ціна палива, послуг зв'язку, окремих матеріалів); відсутність методик прогнозування обсягів надходжень від надання платних послуг.

Однією із особливостей системи вищої освіти України є відомча розпорошеність суб'єктів цієї системи (вищих навчальних закладів). В Україні існує досить багато відомств (центральної влади), в підпорядкуванні яких знаходяться вищі навчальні заклади [10, с. 260]. Якщо для окремих навчальних закладів відомча підпорядкованість видається виправданою (силові та правоохоронні відомства), то для інших – сумнівною (Міністерство соціальної політики, Державний центр зайнятості). Вказане створює непотрібну відомчу роздробленість системи вищої освіти, розпорошує обмежені кадрові та фінансові ресурси. Найбільша кількість закладів знаходиться у підпорядкуванні Міністерства освіти і науки України, що є цілком виправданим.

Як наслідок – обсяги фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів є вкрай недостатніми. Недостатність інвестиційного та інноваційного забезпечення розвитку системи вищої освіти призводить до звуження потенціалу вищих навчальних закладів, і як наслідок – до зниження якості освіти. Втім, на нашу думку, основною причиною низької якості освітніх послуг, що їх надають вищі навчальні заклади України, є відсутність комплексного підходу до розробки управлінських рішень, які б враховували економічні аспекти розвитку вищої освіти в умовах ринку (у тому числі в частині інвестиційного та інноваційного забезпечення вищих навчальних закладів). Відчувається нагальна необхідність розвитку освітньої інфраструктури, у тому числі на

основі інтернаціоналізації освітньої діяльності. Існує потреба у запровадженні в Україні методик системи безперервної освіти («освіта впродовж життя»), що відповідає меті розбудови інноваційного суспільства, становленню «економіки знань» тощо.

Тому нині актуальною і значущою проблемою сьогодення є вибір та обґрунтування перспективних моделей та інструментів фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності закладів вищої освіти, що адекватні сучасним політичним, економічним та соціальним викликам, а також відповідають довгостроковим прогнозам технологічного розвитку. При цьому слід розуміти, що збільшення обсягів фінансування вищої освіти є необхідною, але не достатньою умовою для забезпечення належного рівня розвитку вищих навчальних закладів. Державна політика розвитку вищої освіти має бути чітко визначена законодавчо та забезпечена належними фінансовими ресурсами (бюджетними та позабюджетними). Вказана політика має бути спрямована на підтримку дослідницького наукового потенціалу вищих навчальних закладів, збереження кращих університетських традицій та забезпечення підготовки висококваліфікованих кадрів.

В контексті предмету дослідження актуальним завданням є формування державного замовлення на підготовку кадрів у розрізі спеціальностей та рівнів освіти. Вважаємо, рішення про державне замовлення в розрізі вищих навчальних закладів має ухвалюватися на основі врахування інноваційного потенціалу цих закладів, їхньої спроможності забезпечувати високу якість освіти на основі застосування інноваційних освітніх технологій (у тому числі із використанням новітнього навчального обладнання). З іншого боку, рішення про державне замовлення повинно обов'язково враховувати майбутні інвестиційні та інноваційні витрати вищих навчальних закладів, що гарантують розширене відтворення потенціалу таких закладів на інноваційній основі. Дотримання

цих імперативів ускладнюється фактичною відсутністю досліджень і відповідних прогнозів щодо середньострокового та довгострокового попиту на фахівців. У той же час слід висловити застереження, що при визначенні показників держзамовлення небезпечно орієнтуватися лише на потреби поточного попиту спотвореного кризою вітчизняного ринку праці, що є вкрай небезпечним для вирішення завдань збереження науково-освітнього потенціалу держави в цілому. Тому ще одним невідкладним спільним завданням для держави, роботодавців і вищої школи є вирішення двоєдиної задачі – розвиток високотехнологічного ринку праці та його кадрове забезпечення.

Потрібна оптимізація державної інвестиційної політики у сфері вищої освіти на основі вироблення єдиних концептуальних підходів до формування відповідних пріоритетів і проектів, запровадження нових механізмів державно-приватного партнерства, залучення нетрадиційних (нових) джерел фінансування інвестицій [9, с.151]. Натомість, реалістично оцінюючи поточну ситуацію, слід визнати, що вироблення єдиної інвестиційної політики для системи вищої освіти є майже неможливим, оскільки вищі навчальні заклади, як ключовий елемент цієї системи, є принципово різними структурами за критеріями форми власності та організаційно-правової форми управління. Державні вищі навчальні заклади, як установи з державною формою власності, змушені формувати та реалізовувати власну інвестиційну політику з огляду на приписи органів державного управління в контексті реалізації загальної інвестиційної моделі держави. В нинішніх умовах державні вищі навчальні заклади змушені повністю переорієнтуватися на підтримку поточної спроможності реалізовувати навчальний процес та здійснювати традиційні заходи навчально-виховного змісту. Менеджмент окремих вищих навчальних закладів поступово втрачає інтерес до забезпечення інноваційного розвитку.

Протягом останніх років Міністерство освіти і науки України неодноразово виступало з ініціативами щодо реформування системи фінансування вищої освіти. Вказана робота ґрунтується на розумінні того, що нинішня модель фінансування вищих навчальних закладів є недосконалою, зокрема ця модель слабо враховує реальні здобутки таких закладів, а також їхню спроможність надавати якісні освітні та супутні послуги. Однак, нині триває дискусія щодо стратегічних орієнтирів реформи. На наш погляд, слід виходити з того, що в першу чергу необхідне відновлення належної конкурентоспроможності рівня оплати праці науково-педагогічних працівників, адже саме вони є «провідниками» будь-яких модернізаційних змін, а тому мають бути вмотивованими до сумлінної та продуктивної праці. Окрім того, доцільне скорочення ліцензованих обсягів підготовки фахівців до науково обґрунтованого рівня (одним із основних критеріїв для видачі ліцензії на освітню діяльність має бути врахування профілю вищого навчального закладу).

Інвестиційний процес у сфері вищої освіти має декілька особливостей, пов'язаних із специфікою освітньої діяльності та функціонування вищих навчальних закладів [7; 8; 10]:

- по-перше, інвестування у сфері вищої освіти має забезпечити не лише нарощування фізичного капіталу з метою досягнення позитивних результатів господарювання у майбутньому, а й зростання інших складових капіталу (людського, інтелектуального), що викликає необхідність застосування різних технологій аналізу та передбачення
- по-друге, значна кількість інвестиційних проєктів у сфері вищої освіти переслідує некомерційну мету (освіта відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства),
- по-третє, інвестування у сфері вищої освіти має враховувати глобальні тенденції.

- по-четверте, інвестиційні процеси у сфері вищої освіти впливають і на інші сфери освіти (перш за все шкільку і професійну) та суміжних сфер життєдіяльності суспільства.
- по-п'яте, у структурі джерел інвестицій, освоєних у сфері вищої освіти, традиційно значною є частка державного бюджету (в основному у державних вищих навчальних закладах

З урахуванням вказаних пропозицій та рекомендацій має бути вироблена чітка стратегія державної політики у сфері інвестування розвитку вищої освіти.

Узагальнення попередніх розвідок [1; 4; 7; 10] та проведенного дослідження дозволяє дійти висновку, що доцільна розробка та ухвалення державної цільової комплексної програми, яка б передбачала реалізацію низки стратегічних орієнтирів, зокрема:

- виведення 2-3 українських університетів до списку провідних університетів світу (ТОП-500), що дозволить реалізувати ідею встановлення «закладів-еталонів», які мають «задавати темп» всьому процесу реформування системи вищої освіти, у тому числі в частині реалізації механізмів фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів,
- скорочення кількості вищих навчальних закладів (зокрема, шляхом їхнього злиття та укрупнення), що дозволить сконцентрувати обмежені фінансові ресурси серед потужних закладів, а також підвищити рівень фінансового забезпечення інвестиційної та інноваційної діяльності таких закладів,
- розробка методичних рекомендацій з питань визначення вартості освітніх послуг, що надаються вищими навчальними закладами, що дозволить встановити справедливі умови провадження освітньої діяльності, а також створити належне економічне підґрунтя для

аккумуляції фінансового ресурсу задля провадження інвестиційної та інноваційної діяльності,

- налагодження ефективних моделей державно-приватного партнерства в системі вищої освіти (у тому числі з метою залучення коштів потенційних роботодавців до реалізації освітніх програм з урахуванням специфічних запитів корпоративного сектору),
- подальше удосконалення механізмів фінансової автономії вищих навчальних закладів (що виступатиме чинником подальшої інтеграції системи вищої освіти у світовий освітній простір).

Вважаємо, активізація інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти можлива внаслідок розширення інтеграційних процесів, тобто налагодження взамовигідних економічних відносин між суб'єктами вищої освіти та іншими суб'єктами національної економічної системи. Найбільш перспективний шлях – активізація інтеграції суб'єктів вищої освіти і сумлінного бізнесу [9, с. 153]. Нові економічні умови потребують, аби освітні заклади (освіта) та провідні компанії (бізнес) знаходили якомога можливих «ліній перетину», налагоджували ефективне співробітництво, в тому числі у сфері фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності у сфері вищої освіти. Слід врахувати, що в умовах постіндустріальної економіки набуватиме поширення нове явище – потужна система корпоративної освіти. Оскільки великі компанії зазвичай виступають як агенти глобальної інвестиційно-інноваційної системи, вони мають оперативно реагувати на виклики конкурентного середовища, в тому числі щодо формування людських ресурсів та людського капіталу. Відтак, для провідних компаній постане проблема аккумуляції інвестиційних ресурсів та реалізації інвестиційних проєктів з розвитку людського капіталу.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших досліджень у цьому напрямку. З урахуванням проведеного дослідження, можна дійти узагальненого висновку, що процес реформування вищої

освіти має здійснюватися на основі імплементації науково обґрунтованих стратегічних орієнтирах та принципах державної політики забезпечення належного фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності у сфері вищої освіти. Серед вказаних стратегічних орієнтирів визначено наступні:

1) оптимізація моделі державного регулювання фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності у сфері вищої освіти на основі поєднання інтересів держави, роботодавців та здобувачів вищої освіти,

2) вироблення та імплементація концептуальних підходів до політики державного (бюджетного) інвестування у сфері вищої освіти на основі врахування кращого світового досвіду,

3) запровадження апробованих механізмів державно-приватного партнерства у сфері фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності у сфері вищої освіти,

4) створення економічних механізмів стійкої модернізації технологічної бази системи вищої освіти, підвищення рівня її інтелектуального та матеріально-технічного забезпечення, розширення актуальних і значущих для національного господарства наукових проєктів, забезпечення повноцінної участі у програмах міжнародного освітнього співробітництва.

Ефективність фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності у системі вищої освіти забезпечуватиметься на основі встановлення та неухильного дотримання таких базових принципів:

- перехід до формування інвестиційних видатків державного та місцевих бюджетів на вищу освіту на основі встановлених нормативів;
- розмежування бюджетного та позабюджетного фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності навчальних закладів;
- забезпечення реальної підзвітності та прозорості фінансування у вищій освіті

- забезпечення формування державного замовлення на підготовку фахівців у вищих навчальних закладах різних форм власності на конкурсній основі з урахуванням якості освітніх послуг (що забезпечить формування економічних стимулів для фінансування інноваційної діяльності вищих навчальних закладів);

Основними заходами, спрямованими на удосконалення механізмів та інструментів фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів, повинні стати:

- поліпшення технології формування видатків бюджетів різного рівня на вищу освіту,
- удосконалення системи кількісних та якісних показників для нормування зазначених видатків;
- розроблення диференційованих стандартів інфраструктурного забезпечення навчальних закладів різних типів;
- розроблення та запровадження диференційованих нормативів витрат на здійснення діяльності навчальними закладами;
- запровадження змішаного фінансування інноваційних проектів у галузі освіти;
- удосконалення правового підґрунтя для приватного фінансування діяльності навчальних закладів;
- проведення органами управління освітою (державними та місцевими) регулярного моніторингу інвестування навчальних закладів з подальшим коригуванням відповідних дій;
- запровадження спільного державного та громадського контролю за формуванням і виконанням бюджетів навчальних закладів;
- застосування енерго- і теплозберігаючих технологій, ощадливе використання та розподіл ресурсів, що спрямовуються на освіту;
- модернізація мережі навчальних закладів.

У майбутньому мають бути виконані дослідження щодо вироблення методичних підходів до прогнозування економічної ефективності інвестиційної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів.

Література

1. Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо стратегій вищої освіти в умовах інтернаціоналізації для стійкого розвитку суспільства: препринт (аналітичні матеріали) / В. Зінченко, Л. Горбунова, С. Курбатов, І. Сікорська, І. Степаненко, О. Шипко / За ред. В. Зінченка. К.: ІВО НАПН України, 2018. 113 с.
2. Актуальні проблеми економічних відносин у сфері вищої освіти України та основні напрями їх розв'язування: аналітичні матеріали / Авторський колектив: Ю. Вітренко, В. Ворона, Д. Кірієнко, В. Ковтунець, Д. Лебідь, С. Мельник, О. Мусієнко; за заг. редакцією С.Мельника. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2016. 103 с.
3. Вища освіта і наука: науково-аналітичний огляд. Київ: КНУ, 2019. 289 с.
4. Економічні відносини у системі вищої освіти: модернізація в умовах інноваційної економіки: монографія / Ю. Вітренко, В. Ворона, Д. Кірієнко, В. Ковтунець, С. Мельник, О. Мусієнко; за редакцією Ю. Вітренка. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2017. 179 с.
5. Заклади вищої освіти / Державна статистична служба України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html
6. Захарін С.В.Фінансові ресурси домогосподарств як джерело доходів вищих навчальних закладів / С.В.Захарін // Вища освіта України. 2014. № 1 (додаток 1). С.168-171.
7. Захарін С.В.Модель фінансового забезпечення інвестиційної діяльності у сегменті вищої освіти / С.В.Захарін // Наукові розробки,

- передові технології, інновації [збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції]. Київ: НДІЕР, 2019. С. 44-59.
8. Модернізація економічних відносин у системі вищої освіти в Україні» / Ю. Вітренко, В. Ворона, Д. Кірієнко, В. Ковтунець, С. Мельник, О. Мусієнко, Д.Лебідь; за заг. ред. Ю. Вітренко. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2016. 56 с.
 9. Організація та фінансування проєктів у сфері корпоративної освіти / С.В.Захарін / Новітні технології корпоративного менеджменту в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій [колективна монографія]. К.: КНЛУ, 2017. С. 148-155.
 10. Перспективна модель фінансування інвестиційної діяльності вищих навчальних закладів / С.В.Захарін / Економічні та соціальні аспекти ефективного розвитку вищої школи [колективна монографія; за ред. Академіка НАПН України І.М. Грищенка]. К.: Педагогічна думка, 2018. С.248-265.

References

1. Analiz providnogho vitchyznjanogho ta zarubizhnogho dosvidu shhodo strateghij vyshhoji osvity v umovakh internacionalizaciji dlja stijkogho rozvytku suspiljstva: preprynt (analitychni materialy) / V. Zinchenko, L. Ghorbunova, S. Kurbatov, I. Sikorsjka, I. Stepanenko, O. Shypko / Za red. V. Zinchenka. K.: IVO NAPN Ukrajinu, 2018. 113 s.
2. Aktualjni problemy ekonomichnykh vidnosyn u sferi vyshhoji osvity Ukrajinu ta osnovni naprjamy jikh rozv'jazuvannja: analitychni materialy / Avtorsjkyj kolektyv: Ju. Vitrenko, V. Vorona, D. Kirijenko, V. Kovtunecj, D. Lebidj, S. Meljnuk, O. Musijenko; za zagh. redakcijeju S.Meljnyka. Kyjiv: Instytut vyshhoji osvity NAPN Ukrajinu, 2016. 103 s.
3. Vyshha osvita i nauka: naukovo-analitchnyj oghljad. Kyjiv: KNU, 2019. 289 s.

4. Ekonomichni vidnosyny u systemi vyshhoji osvity: modernizacija v umovakh innovacijnoji ekonomiky: monohrafija / Ju. Vitrenko, V. Vorona, D. Kirijenko, V. Kovtunecj, S. Meljnyk, O. Musijenko; za redakciju Ju. Vitrenka. Kyjiv: Instytut vyshhoji osvity NAPN Ukrainy, 2017. 179 s.
5. Zaklady vyshhoji osvity / Derzhavna statystychna sluzhba Ukrainy. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html
6. Zakharin S.V. Finansovi resursy domogospodarstv jak dzherelo dokhodiv vyshhykh navchalnykh zakladiv / S.V.Zakharin // Vyshha osvita Ukrainy. 2014. # 1 (dodatok 1). S.168-171.
7. Zakharin S.V. Modelj finansovogho zabezpechennja investycijnoji dijalnosti u seghmenty vyshhoji osvity / S.V.Zakharin // Naukovi rozrobky, peredovi tekhnologhiji, innovaciji [zbirnyk naukovykh pracj Mizhnarodnoji naukovo-praktychnoji konferenciji]. Kyjiv: NDIER, 2019. S. 44-59.
8. Modernizacija ekonomichnykh vidnosyn u systemi vyshhoji osvity v Ukraini» / Ju. Vitrenko, V. Vorona, D. Kirijenko, V. Kovtunecj, S. Meljnyk, O. Musijenko, D. Lebidj; za zagh. red. Ju. Vitrenko. Kyjiv: Instytut vyshhoji osvity NAPN Ukrainy, 2016. 56 s.
9. Orghanizacija ta finansuvannja proektiv u sferi korporativnoji osvity / S.V.Zakharin / Novitni tekhnologhiji korporativnogho menedzhmentu v umovakh suchasnykh socialjno-ekonomichnykh transformacij [kolektyvna monohrafija]. K.: KNLU, 2017. S. 148-155.
10. Perspektyvna modelj finansuvannja investycijnoji dijalnosti vyshhykh navchalnykh zakladiv / S.V.Zakharin / Ekonomichni ta socialjni aspekty efektyvnogho rozvytku vyshhoji shkoly [kolektyvna monohrafija; za red. Akademika NAPN Ukrainy I.M.Ghryshhenka]. K.: Pedagoghichna dumka, 2018. S.248-265.